

STRUKTURA AGRARNE POSESTI NA TLEH LOŠKEGA GOSPOSTVA DO SREDE 18. STOLETJA

Urbarialno gradivo, ki je ohranjeno za loško ozemlje, omogoča študij agrarne strukture od 15. stoletja dalje. Z ustanovitvijo loškega gospostva je prišlo tudi na loških tleh do agrarne reorganizacije, ki je uvajala hubni sistem. Vsa obdelovalna zemlja je bila na splošno razdeljena na hube. Posamezne hube so predstavljale poljedelski gospodarski obrat s tolikšnim obsegom, da je ustrezal vzdrževanju povprečne kmečke družine in je zmogel obveznosti do svojega gospoda. Ker je takim nalogam ustrezal le trden obrat, je bilo seveda zemljiškemu gospodu v prid, da ohranijo hube čim večjo gospodarsko moč. Zato zemljiška gospostva niso bila naklonjena drobljenju posestev. Navzlic takemu stališču pa je slovensko podeželje že zgodaj zajelo drobljenje hub, vendar ta pojav ni bil povsod enako močan. Kako se je ta pojav izražal na loškem ozemlju? Pri tem razglabljanju se moremo nasloniti na prva dva urbarja iz 1291 in 1318,¹ dalje na urbar iz 1501² ter na urbar iz 1754.³ Čeprav je tvorilo loško gospostvo veliko celoto, je vendar zaznati glede agrarne strukture določene razlike v posameznih območjih.

A. — V izjemnem položaju so bili 1291 podložniki v koroškem uradu, ki je obsegal mimo Sopotnice in Gabrške gore še hribovito ozemlje od Osovnika preko Bukovega vrha do Hotoveljsčice. Ondotni svet je zemljiško gospostvo od 12. stoletja dalje naseljevalo s Korošci, ki so v nasprotju z drugimi loškimi kmečkimi podložniki že konec 13. stoletja smeli hube prodajati, prav tako pa so jih lahko delili na polovične oziroma četrtinske dele.⁴ Posledice te pravice se kažejo v urbarju 1291, kjer naletimo glede na obseg posameznih gospodarskih enot na izredno raznoličnost, kot je razvidno iz naslednje tabele.

Število podložnikov oziroma gospodarskih enot	Obseg posesti posameznih podložnikov	Skupaj
1	4 hube	4 hube
1	2 ½ hube	2 ½ hube
7	2 hubi	14 hub
2	1 ½ hube	3 hube
1	1 ¼ hube	1 ¼ hube
59	1 huba	59 hub
2	¾ hube	1 ½ hube
18	½ hube	9 hub
7	¼ hube	1 ¾ hube
78		76 hub

78 podložnikov oziroma gospodarskih enot je imelo 76 hub. Natančno polovico podložnikov je uživalo po eno hubo, približno četrтина njih po pol hube, sicer pa naletimo na razpon od $\frac{1}{4}$ do 4 hub. Mimo tega sta bili tod še dve opuščeni hubi. Do 1518, ko urbar žal nima podrobnih podatkov, se je število hub z novimi urbanizacijami dvignilo na 85.

Podrobni podatki, ki jih izkazuje urbar iz 1501,⁵ kažejo določene spremembe:

Število podložnikov oziroma gospodarskih enot	Obseg posesti posameznih podložnikov	Skupaj
3	1 $\frac{1}{4}$ hube	3 $\frac{3}{4}$ hube
41	1 hube	41 hube
29	$\frac{1}{2}$ hube	14 $\frac{1}{2}$ hube
4	$\frac{3}{4}$ hube	3 hube
4	$\frac{1}{4}$ hube	1 hube
81		63 $\frac{1}{4}$ hube

81 podložnikov oziroma gospodarskih enot je imelo 63 $\frac{1}{4}$ hube. Mimo tega so bile tod še štiri opuščene hube.

Število gospodarskih enot se v teh letih torej ni bistveno spremenilo, medtem ko naj bi nastale glede obsega obdelovalne zemlje temeljite razlike. Število hub naj bi se zmanjšalo, bistveno naj bi bil pa tudi spremenjen obseg posameznih gospodarskih enot. Medtem ko zajemajo podložniki z eno hubo še vedno polovico vseh gospodarjev, je odstotek podložnikov s polovično hubo močno narastel; ostalih 11 kmetov pa je uživalo $\frac{1}{4}$ do 1 $\frac{1}{4}$ hube. Razlike je le deloma povzročila resnična sprememba v agrarni strukturi. V določeni meri gre namreč za poenostavljeno registracijo, kot je razvidno iz urbarjev od 1560 dalje, ki navajajo v naslovu vsake naselbine le cele hube, toda v tekstu je nekajkrat omenjeno, da je dozdevna cela hube le slabotna ali da šteje samo za pol hube.

Podatki iz 1754 kažejo še večje spremembe.

Število podložnikov oziroma gospodarskih enot	Obseg posesti posameznih podložnikov	Skupaj
3	2 hube	6 hube
3	1 $\frac{1}{2}$ hube	4 $\frac{1}{2}$ hube
1	1 $\frac{1}{4}$ hube	1 $\frac{1}{4}$ hube
2	1 $\frac{1}{2}$ hube	2 $\frac{1}{2}$ hube
69	1 hube	69 hube
5	$\frac{1}{2}$ hube	2 $\frac{1}{2}$ hube
17	$\frac{1}{3}$ hube	5 $\frac{2}{3}$ hube
100		91 $\frac{1}{6}$ hube

100 podložnikov oziroma gospodarskih enot je imelo 91 $\frac{1}{6}$ hube. Mimo tega omenja vir tudi pet kajž. Čeprav je izrecno označenih samo pet kajž, je razvidno iz rekonstrukcije, da potekajo iz teh vrst ne samo vse ondotne tretjinske, marveč prav tako sicer zelo redko posejane polovične hube. Med naslednike gospodarskih enot iz 1291 je torej šteti nekako 78 posestev v obsegu 1–2 hub, med katerimi povsem prevladujejo enohubne kmetije. Te so deloma

naslednice starih enohubnih kmetij, v to vrsto so se pa vključile na splošno tudi nekdanje tričetrtinske, polovične in celo četrtinske hube. Prehajanje zdrobljenih hub v cele naj ponazori primer Kovskyega vrha.

Število podložnikov 1501	Število podložnikov 1754	Obseg posesti
	1	1 ½ hube
2	7	1 huba
3		½ hube
2		¾ hube
1		¼ hube
8	8	

Mimo starih domačij najdemo tod 1754 še tri tretjinske hube in eno polovično; te so se na novo razvile v letih 1501—1754.

Primer koroškega urada je prav tipičen. Leta 1291 temeljito zdrobljene hube se niso več drobile dalje. Nasprotno. Do 1754 so se drobci dvignili na stopnjo celih hub. Kolikor srečamo tedaj zdrobljene dele, gre za kajžarski živelj, ki se je razvijal na pretežno na novo urbarizirani zemlji.

B. — Podoben pojav srečamo tudi na ozemlju *hlevnoorškega urada*, ki je zajemal področje južno od Žirov. Ta svet je bil koloniziran nekako v letih 1320—1350. Razni znaki pričajo, da gre v tem primeru za nadaljevanje koroške kolonizacije v koroškem uradu.⁶ Agrarna struktura tega ozemlja kaže 1501 naslednjo sliko:

Število podložnikov	Obseg posesti	Skupaj
1	2 hubi	2 hubi
1	1 ½ hube	1 ½ hube
1	1 ¼ hube	1 ¼ hube
19	1 huba	19 hub
2	¾ hube	1 ½ hube
5	½ hube	2 ½ hube
6	¼ hube	1 ½ hube
35		

Posestniki z eno hubo zajemajo torej malo nad polovico vsega prebivalstva, drugi kmetje so uživali od ¼ do 2 hubi. Mimo teh enot omenja urbar tod še dve opuščeni polovični hubi.

Do 1754 se je agrarna struktura v teh naseljih spremenila v smeri, kot je razvidno iz naslednje tabele.

Število podložnikov	Obseg posesti	Skupaj
1	1 ½ hube	1 ½ hube
1	1 ¼ hube	1 ¼ hube
34	1 huba	34 hub
10	½ hube	5 hub
7	⅓ hube	2 ⅓ hube
53		44 ⅓ hube

Rekonstrukcijo je tod kaj lahko opraviti. Podložniki, ki imajo posest, zajemajočo 1—1½ hube, se do podrobnosti natanko krijejo v vseh naseljih s tistimi, ki jih srečamo v urbarju iz 1501. Vsi zdrobljeni delci hub so se torej do 1754 dvignili na stopnjo cele hube, med katerimi dobimo tudi eno opuščeno hubo iz 1501. Vse polovične in tretjinske hube iz 1754 je pa postaviti na tla, ki so bila od 1501 dalje na novo kolonizirana.

C. — Zase je treba obravnavati *soriško ozemlje*, ki so ga kolonizirali Tirolci. Analiza ondotne posestne strukture se ne more bistveno naslanjati na urbarja iz 1291 in 1318, ker je bilo prav tedaj to ozemlje predmet kolonizacije, ki še 1318 ni bila povsem zaključena. Trdno oporo pa daje primerjava stanja iz 1501 s stanjem iz 1754.

Po stanju iz 1501 so bile na vsem soriškem ozemlju cele hube samo v Sorici in v sosednji Dolini, v vseh drugih naselbinah pa zaznamuje urbar samo polovične hube.⁷ Vse polovične hube iz 1501 so v seznamu iz 1754 označene kot cele hube. Ta sprememba ni prvenstveno v zvezi s kakimi naknadnimi urbarizacijami, marveč z določenimi ugodnostmi, ki jih je uživalo soriško prebivalstvo glede na težavno delo ob koloniziranju tega ozemlja. Dela olajšav je bilo deležno celotno soriško prebivalstvo,⁸ deloma pa so bili Soričani glede na ugodnosti v različnem položaju. Kmetije v Sorici in v Dolini so ležale na razmeroma lahko dosegljivem svetu, zato niso bile deležne vseh olajšav. Vse druge kmetije pa so bile v težjem položaju, všteti Zali log, katerega prebivalstvo je bilo prvotno naseljeno v propadlih Grobljah.⁹ Tem kmetom dodeljena posest je bila glede na dajatve ocenjena le za polovične hube. Kasneje je zemljiški gospod »pozabil« na te ugodnosti. Hube so bile obremenjene kot cele, enako kot so morali Soričani kasneje opravljati tlako, katere so bili dolga stoletja oproščeni.

Č. — Vse ostalo do začetka 14. stoletja kolonizirano *ozemlje po Poljanski in Selški dolini* predstavlja glede na agrarno strukturo trdno celoto. Urbar iz 1318 omenja sicer samo skupno število hub, vendar kaže primerjava z urbarjem iz 1501, da so bile vse hube cele. Med 714 hubami naletimo le na 23 pustot. Do 1501 na starem obdelovalnem ozemlju skoraj ni zaslediti večjih sprememb. Število hub je ostalo v splošnem v naseljih enako. Vsak podložnik je imel praviloma po eno hubo, rahlo je narastlo število pustot (od 23 na 39). O drobljenju hub ni sledu. Prav izjemen je primer v Bačnah v poljanskem uradu, ko sta dve celi hubi iz 1318 do 1501 zdrknili na stopnjo polovičnih.

Položaj se tudi do 1754 ni bistveno spremenil. V posameznih primerih je prejšnja cela huba ocenjena kot 1¼ ali 1½ huba, kar gre po večini na račun hišnega mlina, sicer pa velja pravilo, da je v vsaki naselbini ne glede na pustote iz 1318 oziroma 1501 prav toliko hub, kot jih je štela 1501 oziroma 1318. O drobljenju hub je tako malo sledu, da je mogoče v kratkem vse take primere podrobno naštet. V Logu v žirovskem uradu naletimo namesto dveh celih hub iz 1501 na eno celo in dve polovični v letu 1754. Krnice v hotaveljskem uradu so štejele 1501 vsega pet celih in eno opuščeno hubo, 1754 so premogle štiri cele, eno polovično in pet tretjinskih hub. V Dobroslici v selškem uradu sta bili 1501 dve celi hubi, 1754 ena cela in ena polovična, pri Sv. Tomažu v stirpniskem uradu naletimo 1501 na štiri cele in eno opuščeno hubo, 1754 na tri cele, dve polovični in dve tretjinski hubi, v Ravnah v istem uradu 1501 na štiri cele hube, 1754 na tri cele, eno polovično in devet tretjinskih hub. Kolikor srečamo sicer v naselbinah drobljene hube (½, ⅓, ¼), gre za posest kajzarskega živilja, ki je z novo urbarizacijo v prvih stoletjih

novega veka dvignil kajžarsko posest do te stopnje. Kar v 15 naseljih pa je ostalo pri stanju iz 1318, se pravi: 1754 so premogla prav toliko domačij, kot jih je bilo 1318.

D. — Na *Sorškem polju* položaj ni bil bistveno drugačen kot na loškem hribovskem svetu. Pri enem ali drugem naselju je sicer natančna primerjava urbarialnih podatkov otežkočena, ker je bila z leti loškemu gospostvu marsikatera huba odtujena ali ponovno pridobljena. Sem sodi zlasti Stara Loka, kjer je nedvomno prišlo do raznih drobitev. Toda podatki v večini naselij kažejo, da je bilo na Sorškem polju 1754 prav toliko hub kot 1318. Navzlic številnim tretjinskim hubam v letu 1754 je jasno, da ne gre za drobce nekdanjih celih hub, marveč za absolutne novince-kajžarje, ki so se naseljevali po gmajnskem svetu. Na ohranitev celih hub je gotovo vsaj delno vplivala poljska razdelitev na proge.

Razvoj agrarne strukture na ozemlju loškega gospostva kaže torej naslednje značilnosti. Kopičenje hub ni zavzelo večjega obsega. Izjemno kopičenje na tleh koroške kolonizacije se je s stoletji zrahljalo: pač pa srečamo po loškem ozemlju tudi v kasnejših stoletjih osamljene primere, da so podložniki premogli po dve hubi. Zgodnja drobitev hub na ozemlju koroške kolonizacije predstavlja izrazito izjemen primer. V kasnejših stoletjih po ozemlju loškega gospostva praviloma do novih drobitev ni več prišlo. Nasprotno. Stari drobci so se polagoma krepili in se s stoletji dvignili na stopnjo celih hub. Razvoj agrarne strukture je torej na ozemlju loškega gospostva povsem specifičen, s čimer se loško ozemlje bistveno loči od večine slovenskega teritorija, kjer srečamo sredi 18. stoletja na vsak korak zdrobljene hube na starem kolonizacijskem svetu.

O p o m b e

1. P. Blaznik, *Urbarji freisinške škofije, Srednjeveški urbarji za Slovenijo*, SAZU 1965, str. 129—167, 179—215. — 2. P. Blaznik, *Urbarji*, o. d., str. 288—366. — 3. Državni arhiv Slovenije, RDA-G, fasc. 2/II. — 4. P. Blaznik, *Urbarji*, o. d., str. 155. — 5. P. Blaznik, *Urbarji*, o. d., str. 317—318. — 6. Prim. P. Blaznik, *Kolonizacija Poljanske doline*, GMS 19, 1958, str. 18. — 7. P. Blaznik, *Urbarji*, o. d., str. 313, 314, 323. — 8. P. Blaznik, *Kolonizacija Selške doline*, 1928, str. 65—70. — 9. P. Blaznik, *Kolonizacija Selške doline*, str. 54.

Z u s a m m e n f a s s u n g

DIE STRUKTUR DES AGRARBESITZES IM GEBIET DER HERRSCHAFT SKOFJA LOKA BIS ZUR MITTE DES 18. JH.

Die Entwicklung der Agrarstruktur im Gebiet der Herrschaft Skofja Loka hat ein durchaus spezifisches Gepräge. Am Abschluß der systematischen Kolonisation Mitte des 14. Jh. besaß jeder Untertan rechtens je eine Hube. Einen besonderen Status hatten nur die Kolonisten aus Kärnten, die schon i. J. 1291 ihre Huben in Halb- bzw. Viertelhuben teilen durften. Das Auftreten der Halbhufen am Boden der Tiroler Kolonisation i. J. 1501 ist mit den Erleichterungen der Abgaben in Verbindung zu setzen und nicht etwa mit einer Aufteilung der Huben. Während sich alte Teilstücke der Huben allmählich vergrößerten und im Lauf der Jahrhunderte zu ganzen Huben entwickelten, kam es normalerweise zu keinen neuen Aufsplitterungen. Inwieweit im Urbar aus dem J. 1754 Hubenteile erwähnt werden, handelt es sich hier um den Besitz von Keuschlern, die die neue Urbarisierung in den ersten Jahrhunderten der Neuzeit zu dieser Stufe emporgehoben hatte. Regelrecht zählten die Siedlungen i. J. 1754 genau so viel ganze Huben wie sie deren nach Abschluß der mittelalterlichen systematischen Kolonisation überhaupt haben konnten. Dadurch unterscheidet sich der Raum von Skofja Loka wesentlich vom größten Teil des übrigen slowenischen Gebietes.